

HIVA 2500 YILLIK TARİH – GERÇEK MI EFSANE MI?

Anabibi Sapayeva Sobirjon kızı
Agahi Yaratıcılık Okulu 10. Sınıf Öğrencisi

Özet: Bu makalede, kadim ve derin bir geçmişe sahip olan Hiva şehrinin 2500 yıllık bir tarihe sahip olup olmadığı meselesi ele alınmaktadır. Arkeolojik buluntular, yazılı kaynaklar ve bilimsel araştırmalar temelinde şehrin tarihi hakkındaki görüşlerin ne ölçüde gerçeğe yakın ve ne ölçüde efsanevi olduğu incelenmektedir. Hiva'nın kadim bir şehir olarak oluşum süreci ve Orta Asya uygarlığındaki yeri ortaya konulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hiva şehri, 2500 yıllık tarih, antik şehirler, arkeolojik araştırmalar, yazılı kaynaklar, tarihsel gerçek ve efsane, Orta Asya uygarlığı, kültürel miras, tarihçilik yorumları.

Giriş

Hiva, X-XV. yüzyıllar arasında Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan Büyük İpek Yolu üzerinde yer alan azametli bir şehirdir. Büyük bilgin ve Doğu düşünürü Ebu Reyhan Biruni'nin de belirttiği gibi, “Şehirler insan uygarlığının aynası ve ilerlemenin kaynağıdır.” Gerçekten de şehirlerin yaşı ve tarihî köklerini araştırmak sadece geçmişi bilmemize değil, bugünü anlamamıza da yardımcı olur. Hiva'nın 2500 yıllık tarihi hakkındaki tartışmalar da işte bu tür güncel konulardan biridir. Bazı bilim insanları arkeolojik bulgulara ve yazılı kaynaklara dayanarak Hiva'nın çok eski olduğunu bilimsel kanıtlarla ortaya koymaya çalışırken, diğer araştırmacılar bu sayıyı daha çok efsanevi bir yorum olarak görmektedirler.

Ana Bölüm

“Kadim Harezm, Orta Asya'nın Mısırıdır.”

İnsanlık uygarlığının en eski mekânlarını araştıran arkeologlar, kadim Harezm topraklarındaki yerleşim yerleri, mezarlıklar, kaleler ve surları bulma ve inceleme sürecinde büyük başarılarla imza attılar. Harezm'in tarihine, kültürüne ve sanatına bir kez daha hayran kaldılar.

— S. P. Tolstov

XIX. yüzyılın Rus şairlerinden biri olan Tolstoy'un da belirttiği gibi, Hiva'nın tarihi çok eski zamanlara uzanır. Büyük Turan topraklarının bir hediyesi olan “Hiva” adı, Zerdüşterin kutsal kitabı Avesta'da ilk kez geçmektedir.

Hiva'nın kuruluşu hakkında halk arasında çeşitli efsaneler ve hikâyeler vardır. Efsaneye göre şehir, İncil'de adı geçen Nuh peygamberin oğlu Sam'ın emriyle kazılan Heyvak kuyusunun etrafında kurulmuştur. Uzun tarihi boyunca Hiva, Harezm hükümdarlarının farklı hanedanlarının hâkimiyetini görmüş, ancak kadim zamanlardan beri her zaman başkent olmuştur. Arkeolojik kazılar sonucu o kuyunun kalıntıları Hiva şehri sınırları içinde bulunmuştur.

Şehir, milattan önce V. yüzyılda kurulmuştur. Hiva'nın en eski şehir kalıntıları Tuproqqala ve Jonbosqala'dır. Hiva, bugün de Harezm vilayetinin merkezi konumundadır.

Coğrafyacı İstahri şöyle yazar: “Harezmi, Ceyhun’un tüm bereketinden faydalanabilen bir ülkedir.”

Gerçekten de Harezmi’nin kalbi ve cevheri olan Hiva, döneminin güçlü imparatorluğu ve başkenti konumundaydı. Amuderya’ya yakın olan bu güzel belde, binlerce yıldır vahayı suyla beslemektedir. Harezmi’de Amuderya ile ilgili birçok efsane vardır. Bunlardan biri su tanrısı Hubbi hakkındadır.

Efsaneye göre Hubbi, balığı bir eliyle tutup güneşe uzatır ve güneşin ışığında kızartarak yerdi. Hubbi, suda boğulanları kurtarır, kesilmiş öküzlere can verirdi. Cemşid isimli hükümdar tahta oturduğunda Hubbi ortadan kaybolur. Denizler kraliçesi tarafından kaçırıldığı rivayet edilir. Hubbi’nin annesi, oğlunu ağlayarak Amuderya’da arar. Hubbi’nin annesi halkına nehirde savaşmayı öğretir. O günden beri Harezmi’de kayıkların burnuna bu kadının heykeli yerleştirilir. Harezmi’nin inançlarında su kutsal kabul edilmiş, Hubbi ise suyun koruyucusu olarak saygı görmüştür.

Hiva tarihinin 2500 yıllık geçmişi ve bu gibi efsane ve mitler birbirini tamamlayan iki kaynak olarak kabul edilebilir. Hiva’nın 2500 yıllık kökleri yalnızca maddi kültür anıtlarında değil, halkın sözlü edebiyatında da kendini göstermektedir.

Bunun yanında, Hiva’nın en ünlü ve etkileyici yerlerinden biri İcan Kala’dır. Şehrin eski kısmı, Orta Asya’daki en iyi korunmuş tarihî şehirlerden biridir. İcan Kala, XVII. yüzyılda inşa edilmiş sağlam taş duvarlarla çevrili eski Hiva’dır. Dörtgen biçimli bu eski şehir yaklaşık 26 hektarlık bir alanı kaplar. Duvarların yüksekliği yaklaşık 10 metre olup, 400’den fazla tarihî yapıyı — camiler, medreseler, saraylar ve konutlar — içine alır. İcan Kala, 1990 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne dâhil edilmiştir. Bu unvan, bu tarihî şehrin önemini ve benzersizliğini vurgular. İcan Kala, yüzyıllar boyunca Hiva’nın kültürel ve dinî hayatının merkezi olmuş, mimari şaheserleri ve eski dünyanın havası ile dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçileri kendine çekmiştir.

Sonuç

Hiva şehrinin 2500 yıllık tarihi meselesi — yalnızca bir bilimsel araştırma değil, aynı zamanda halk hafızası ve efsanelerin uyumundan doğmuş bir olgudur. Arkeolojik kanıtlar, yazılı kaynaklar ve sözlü rivayetler göstermektedir ki Hiva, kadim Doğu uygarlığının önemli merkezlerinden biri olarak şekillenmiştir.

Roma ve Pompeii gibi tarihî şehirlerden geri kalmayacak kadar zengin bir kültürel katmana ve inşa geleneğine sahiptir.

Hubbi’nin su tanrısı olarak tasvir edilmesi, Amuderya ile ilgili efsaneler ve halk inançları, Hiva’nın 2500 yıllık tarihî köklerini daha da zenginleştirmektedir. Bu da bize Harezmi uygarlığının insanlık tarihindeki eşsiz yerini anlamamız için imkân sağlar.

Bugün Hiva — sadece Özbekistan’ın değil, tüm insanlık uygarlığının paha biçilmez bir hazinesi olarak kabul edilmektedir.

O, uygarlığın, uyanışın ve kültürel mirasın simgesine dönüşmüştür. Bu anlamda Hiva, kadim Pompeii, Roma veya Afrosiyab gibi dünya çapındaki tarihî merkezler arasında hak ettiği yeri alır.

KAYNAKÇA:

1. Wikipedia – <https://uz.wikipedia.org/wiki/>
2. Milli Bilgi Enstitüsü – <https://dsr.nii.ac.jp/khiva/uz/02history.html>
3. Özbekistan Tarihi, 7. Sınıf Ders Kitabı
4. Ziyoratga – <https://ziyoratga.uz/uz/blog/dvorec-ichan-kala->
5. Tolstov, S. P. Kadim Harezmi. Moskova: MGU, 1948
6. Harezmi Tarihi ve Kültürü Üzerine Arkeolojik Araştırmalar. Taşkent: Özbekistan Milli Ansiklopedisi, 2000
7. Murtazoyev, O. Hiva: Tarih ve Kültür. Taşkent: Özbekistan, 2015
8. UNESCO. Hiva — Dünya Mirası Alanı Belgeleri. Paris: UNESCO Yayınları, 1990
9. Qodirov, A. Özbekistan'ın Kadim Şehirlerinde Şehircilik Gelenekleri. Taşkent: Şark, 2008